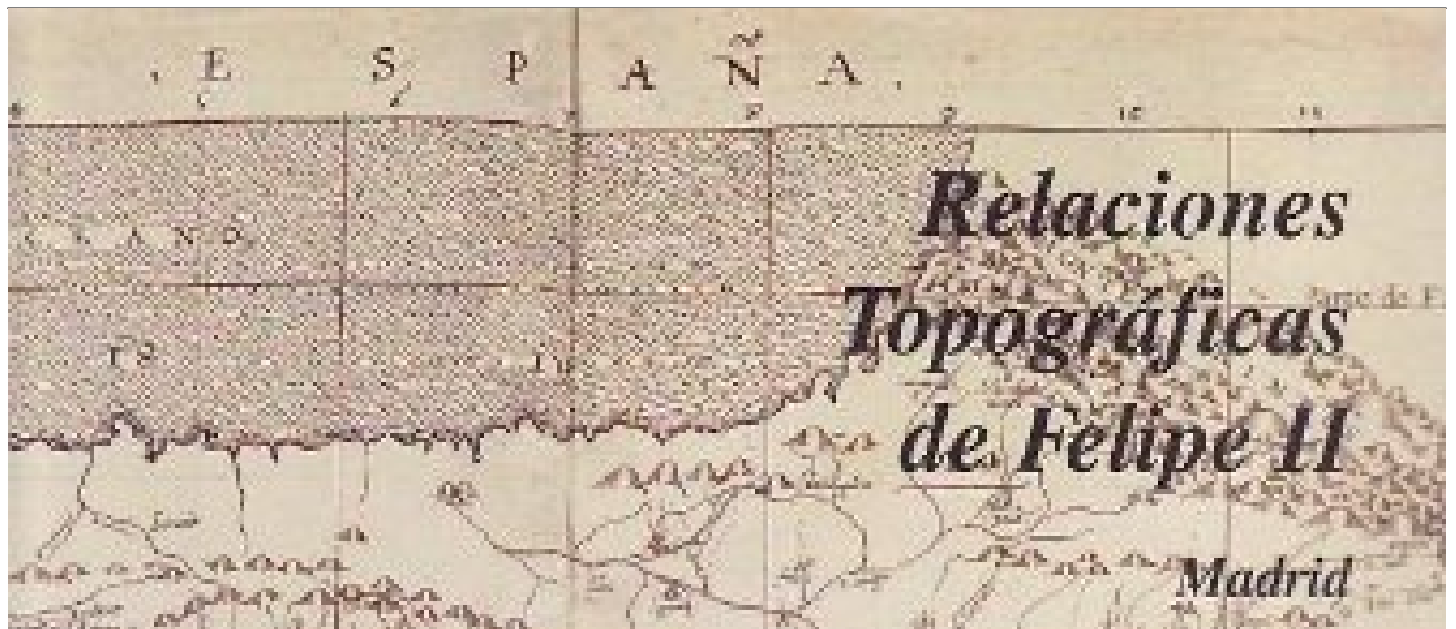

Les «Relaciones Topográficas» (1575-1578) de Felip II i el canvi de la història

Autor: Francesc Garrido i Costa

Data de publicació: 07-06-2016

Comunicació d'En Francesc Garrido al 15è Simposi d'Arenys de Munt, on descobreix que l'obra «Relaciones Topográficas de los pueblos de España» està retocada i que, tot i així, serveix d'autoritat per donar validesa a afirmacions d'«El Quixot» que també han estat falsejades.

Les Relaciones topográficas de los pueblos de España, fetes fer per ordre de Felip II, és el nom amb el qual comunament es coneix una obra estadística realitzada a Espanya al tombant del darrer quart del segle XVI. Per mitjà d'ella, Felip II pretenia tenir per escrit una descripció detallada de tots els assentaments poblacionals dels seus regnes.

Això significa que aquest rei volia estar assabentat de la situació geogràfica, el veïnatge i els recursos econòmics d'aquests llocs i conèixer-ne els fets històrics més notables esdevinguts en ells i els personatges que els van protagonitzar. Les relacions que es conserven corresponen als pobles de les províncies que veureu tot seguit.

Albacete: 20 relacions (vol dir vint pobles descrits)

Alacant: 2

Badajoz: 4

Càceres: 35

Ciudad Real: 75

Conca: 49

Guadalajara: 175

Jaén: 19

Madrid: 108

Múrcia: 3

Toledo: 229
Salamanca: 2

Total: 721 relacions.

Les Relaciones estan estructurades a partir de dos qüestionaris principals que van haver de respondre les persones principals dels pobles interrogades pels funcionaris de Felip II. El primer va ser elaborat l'any 1575 i constava de 57 preguntes. El segon qüestionari es va elaborar l'any 1578 i constava de 45 preguntes. Depenent de les poblacions i dels anys, es va fer servir un qüestionari o un altre. Per al meu propòsit, poso a continuació algunes de les preguntes del qüestionari del 1575, el de 57 preguntes:

- 22.- Els molins
- 23.- Si [el poble] és abundós o mancat d'aigües on [els habitants] van a moldre
- 29.- Si el poble fos marítim, com de lluny està del mar ...
- 33.- Els castells, torres i fortaleses ...
- 37.- Els fets assenyalats i coses dignes de memòria, de bé o malament, que s'haguessin esdevingut en el dit poble
- 38.- Les persones assenyalades en lletres o armes, o en altres coses bones o dolentes
- 53.- Els monestirs de frares, monges i beates...

Des d'un altre ordre de coses, hi ha penjat a internet un estudi de Las relaciones topográficas realitzat per Javier Campos i per Fernández de Sevilla. Aquest estudi és el resultat d'un treball intel·lectual de gran importància i que va consistir a estudiar cadascuna de les relacions ordenant-les i classificant-les. Una vegada les van haver examinades, els autors de l'estudi assenyalen que en molts casos estan plenes de faltes de rigor quant a la seva elaboració. Citaré a continuació alguns fragments de l'estudi que assenyalen aquestes mancances:

Un hecho más importante es el saber que hay información de que hubo Relaciones de pueblos que se llevaron sin devolverlas,

... en otros casos hay constancia oscura en la que parece decir que se llevaron y fueron devueltas, puesto que se conservan.

Quizás un caso aparte sean la mayoría de las Relaciones ... correspondientes a la provincia de Toledo. Parecen como un breve apunte o resumen, ya que no se presentan como respuestas a ninguno de los cuestionarios conocidos, están hechas por la misma mano y casi todas ocupan un folio, por una o las dos caras, con buena letra.

... También existen reclamos con el nombre de pueblos cuyas Relaciones no están en el lugar que les correspondía ni en ningún otro,

A més a més, de les set-centes vint-i-una relacions, només n'hi ha dos mapes. Un d'ells és --casualment-- la comarca del Campo de Montiel, que és el territori per on va sortir el Quixot el dia que va trobar els molins de vent.

CAMPO DE MONTIEL:

De sobte, llegint el llibre Tecnología popular española de Julio Caro Baroja vaig descobrir que les dades que estan escrites a Las Relaciones s'usen com a dades certes i fiables, és a dir, com a dades que es donen per bones.

Doncs bé, Las Relaciones són el document que situen els molins de vent de Don Quixot de la Manxa a Campo de Criptana.

Vet aquí el que diu en Caro Baroja mentre parla dels molins del Quixot a la pàgina 158 del llibre esmentat:

“En esto” –dice Cervantes al comenzar el capítulo octavo de la primera parte del Quijote- “descubrieron 30 o 40 molinos de viento que hay en aquel campo”. Se ha discutido bastante, al parecer, acerca de cuales podrían ser tales molinos, y algunos los identificaron con los que se hallaban formando fila en Mota del Cuervo, en Cuenca. Pero si se tiene en cuenta que Don Quijote había salido, el mismo día de la aventura, de Argamasilla, “por el Campo de Montiel” y que al mediar el siguiente estaba a la vista de Puerto Lápice, hay que colocarlos más al Oeste. Y memoria de un núcleo tan considerable como el que indica Cervantes no se halla sino en el Campo de Criptana, que es en el que ponen la

aventura varios comentaristas modernos y donde las "Relaciones" autorizan a ponerla.

Per tant, les Relaciones marquen la història,

Ara bé, hi va haver un Acadèmic de la Real Academia de la Historia, Diego Clemencín, que l'any 1821, després d'estudiar Las Relaciones va escriure i assegurar que quan aquestes es van redactar no hi havia molins de vent ni a Campo de Criptana ni a La Manxa.

Diu Caro Baroja respecte a les afirmacions de Clemencín:

Es extraño que Clemencín, el gran comentarista del Quijote, que hizo su catálogo y las utilizó varias veces, afirme en la nota que corresponde al comienzo del capítulo citado que en ellas (Las Relaciones) no hay mención de existencia de molinos de viento más que en la que corresponde al Pedernoso... "que dicen".

I segueix Caro Baroja:

Clemencín guiado por un negativo y superficial examen de las Relaciones... asevera: "Esto prueba concluyentemente que entonces (cuando las redactaron) (1575-1576) no se habían introducido los molinos de viento en La Mancha".

I aquest antropòleg d'ascendència basca encara hi insisteix més a la pàgina 160 del llibre:

No se explica como Clemencín no vio párrafo tal.

Quin paràgraf havia d'haver vist Clemencín a la relació de Campo de Criptana? Doncs aquest que ve. A la pregunta 23 on es demana si el poble és abundós o mancat d'aigües on van a moldre? S'hi diu:

23. Es tierra falta de aguas; hay una fuente a la orilla de esta villa que sale de la sierra de Criptana de agua dulce que no basta a abastecer la tercia parte del pueblo; hay muchos pozos dulces al pie de la dicha sierra de Criptana. Van desde esta villa a moler a río de Guadiana, a dos y a tres y a nueve leguas algunas veces, y al río de Cigüela que es río que corre en invierno, a tres y a cuatro leguas de esta villa; y algunas veces van a moler al río de Tajo y de Júcar, a catorce leguas de esta villa. Hay en esta sierra de Criptana, junto a la villa, muchos molinos de viento donde también muelen los vecinos de esta villa.

La frase en negre és un afegit posterior. Per què és un afegit? Doncs perquè els molins de Campo de Criptana són allà mateix, al poble. Haurien d'haver estat esmentats els primers de tots, al capdavant del paràgraf. Es pot veure la posició d'aquests molins a Google map si escriuiu "Campo de Criptana".

Francesc Garrido i Costa